

Cemal Kutay

Prens Sabahattin Bey,
Sultan II. Abdülhamit,
İttihad ve Terakki

Cemal Kutay

**Prens Sabahattin Bey,
Sultan II. Abdülhamit,
İttihad ve Terakki**

Neşreden : Mustafa UNAN

**Tarih Yayınları Müessesesi — İstanbul, Nuruosmanlıye Cad. No.
78/A — Telefon: 22 78 10 — Posta Kutusu 167 — İSTANBUL**

KİTABIN İÇİNDEKİ ÇERÇEVELİ, MÜSTAKİL BAHİSLER :

Elinizdeki kitabı tamamladığınız zaman, mevzu ile yakından alakalı, fakat bu hacim içine sığdırmaya imkân olmayan bahisler hatırlatılmadan, aydınlık fikre varabilmenin imkân-sızlığını takdir edeceksiniz. Bu sebeple, kitabın içinde ve asıl mevzu devam ederken araya konulmuş çerçevesiz fıkralar göreceksiniz. Bunları lütfen metinden ayrı okuyunuz. Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi'mizin muhterem okurları için bu tarzımız malûmdur. Bu cildleri okumamış olan muhterem okurlarım için, çerçevesiz fıkralara dair bu izahı zarurî addettim.

TARİH KONUŞUYOR serisinin, iki ay sonra alacağınız Onbirinci ve müteakip olanlarında da aynı tarza devam edeceğiz. Böylelikle, eserin ana fikri ve ana hâdiseler üzerinde daha aydınlık neticeler için sizleri yormamış ve mevzu ile yakından ilgili olup da mâzinin, nîsyan perdesine bürünmüş hâdiselerin hatırlanmasında da hizmet etmiş olacağımı sanıyorum.

Saygı ile arz ederim.

C. K.

TARİH KONUŞUYOR serisinin onuncu kitabı olarak, 1964 senesi Ocak ayında, İstanbul'da Er-can Matbaasında 4000 adet basılmıştır.

ELİNİZDEKİ KİTAB

Elinizdeki kitab, bir saltanat ve taht sahibi ile, bir siyasi hareket arasındaki çetin mücadeleye adı tesadüfle karışan bir şahsiyetin hayat hikâyesi değildir: Çünkü Doğu ülkelerinde ve bilhassa bizde, şahsiyetlerin hafızalarda yerleşmesine yol açan asıl unsur, kudret, yâni devlet hayatı terimleri içinde iktidar'dır. Ferdin kıymeti ne olursa olsun, eğer iktidara gelmemişse ve yaşadığı devre hükümrân kuvvet olarak tesir etmemişse, O'nun adı ya olduğundan gayri bilinir, yahut çoktan unutulmuş olur.

İlk bakışta, Prens Mehmet Sabahattin Bey için de hüküm aynıdır: Kendisi, Sultan İkinci Abdülhamid'in öz hemşiresi Seniha Sultanın oğlu, yâni, Padişahın yiğeni idi. Babası ve Dedesi de, Damad-ı Hazret-i Şehriyârî, yâni, aynı zamanda HALİFE de olan Padişahın kız kardeşlerinin kocası idiler. Sabahattin Beyi, «yakın akraba» lık için de, dayısına karşı mücadeleye zorlayan sebepler ne idi? Hâdiseye bir aile mevzuu olarak bakanlar, O'nu vefasızlıkla, aile harminde çözülecek meseleleri yurdun ve dünyanın önüne sürüklemekle ittiham ettiler. İkinci Sultan Hamid'in malûm zekâ ve mahareti ile vicdanlara ve hislere doğru itilen bu suçlama, zaman oldu ki, Sabahattin Beyle beraber Sultan Hamid'e karşı mücadele eden, daha sonra kendisine karşı cephe alan siyasetçilerin elinde de taarruz silâhı oldu.

Fakat muhakkak olan şu idi: Sabahattin Bey, gerek Saltanat'a ve gerek devletin idaresine karşı,

kuvvetlerin başında dayısı Sultan Hamid var diye mücadele ediyor değildi... Sabahattin Beyin, dayısının şahsı ile hiç bir alâkası yoktu. Onu, sevebilmesi için bir çok sebebler vardı, fakat nefret etmesi için hiç bir şahsî sebep yoktu: Sultan Hamid, nâzik, ki-bar, icabında cömert ve insan kalblerini kazanmasını bilen bir insandı. Terbiyeli ve iffet sahibi idi. Vehmini ayaklandırmıyan hâdiseler karşısında çok zaman âlicenab olmayı tercih ederdi. Sabahattin Beyin zekâ ve bilhassa ilim ve irfanına karşı hayranlık duyduğu da muhakkaktı. Zaten eniştesi Mahmut Paşa iki oğlu Prens Sabahattin ve Lütfullah Beyleri alıp, gizlice İstanbul'dan Avrupa'ya geçerek şahsî saltanat ve istibdad idaresine karşı mücadeleye girişince, Padişahın en çok gücüne giden de, bilhassa Sabahattin Beyin şahsına karşı duyduğu ve her vesile ile izhar ettiği takdir ve sevgiye rağmen, O'nun, sadece kendisinin değil, dayandığı bütün kıymetleri, müsbet ilmin ve mantığın hükümleri ile birer birer çürütmesi idi. Bu sebeble, 1908 İkinci Meşrutiyetini bir emrivâki ile ilânına kadar, Sabahattin Beyin kendisiyle mücadeleden çekilmesi için elinden geleni yaptı, öyle hâdiseler yarattı ki, pek değer verdiği dünyanın şahsı hakkındaki hükümlerini de menfi yollara sürükledi.

Fakat bütün bu görünüşler arasında Sabahattin Bey aradığını bulabilmiş miydi? Yurdu için düşündüklerinin tatbik edildiğini, hatıa daha açık tâbirle anlaşılabilmiş olduğunu görebilmenin huzuruna erebildi mi?

Ne yazık ki, hayır!..

Bu hakikat Sabahattin Bey için olduğu kadar, İmparatorluğumuzun son çeyrek asırlık hayatında büyük talihsizlik ve kayıp oldu; Sabahattin Bey, Os-

manlı İmparatorluğunu ayakta tutabilecek yolu, bazarlarının düşünmekten bile çekindiği en cesur yolu, kalbinde iktidar hırsı olmıyanların açıkyürekliliği ile söyleyebildi ve gösterebildi. Eğer Sabahattin Beyin gösterdiği yoldan gidilse idi, İmparatorluk yaşamamış olsa bile, bu **sahnedeki çekiliş**, ardında kinler ve nefretler bırakmıyacak, kanlı dekorlar yerine akıl ve mantığa tevdi edilmiş hâdiseleri önceden görebilmenin minnetini, kaderlerini eline almış ırkların ve milletlerin şuuruna emanet edecekti.

Böylesine bir mücadelenin elbette karanlıkta kalmış bir çok safhaları, ibretleri, merak ve alâka ile takib edilmeye değer cepheleri vardır. Bizim 1876 yâni Sultan Hamid'in tahta geçişi ile 1923, yâni Cumhuriyetin ilânı devresi arasındaki tarihimizin büyük kısmı, çeşitli hisler ve sebeplerle hâlâ meçhuldür. Hâdiseler hakkında Tarih'in gerçek hükmünü bulabildiğimiz vak'alarda görürüz ki, kahramanlar ile hainler, hürriyetçiler ile müstebitler, faziletli sanılanlarla kötü şöhret sahibleri yer değiştirmişlerdir!.. Sabahattin Bey, bizdeki politikacılara hiç benzemiyen bir tip'ti: O, **POLİTİKACI** değildi.. Sark ülkelerinin pek ender rastladığı bir **Politika Adamı** idi: İlmi ve felsefesi vardı. İlimden ve felsefeden mahrum devirler ve siyasî hareketlerin, birbirleriyle boğuşma safhası bitip de, biri vatana hâkim olduğu zaman, Sabahattin Bey, tasfiyesi hepsi için **sart insan** olarak ortada kaldı.

Korkulan hakikî fikir karşısında, günlük siyasetçinin hangi yollara sürüklenebileceğinin tarihimizdeki misalleri, Sabahattin Beye karşı baş vurulmuş tasfiye yollarının içindedir. İktidara gelmiş değil, gelmeyi düşünmemiş bu **tek başına insan'ın**, ancak yığın halindeki kitlelerin sözünü geçirebildiği veya

«teşkilât» in konuştuğu bir ülkede, gün geçtikçe mevzu haline gelmesi nedendir?

Sabahattin Bey, Türkiye için hakikî kurtuluşlar birer hasret ve deneme mevzuu olduğu anlarda gaye olarak gözükecek, fakat asıl ve saf vatanperverlikler, politika çukuruna indiği anda unutulacaktır. Bu sebeble mevzu, hayatında et yemediği halde, insan kasablığı ile ittiham edilmiş, kan görmeye tahammülü olmadığı halde memleketi hükümet darbeleyle idareye kalkışmakla suçlandırılmış, can çekişen çökmüş bir imparatorluğun enkazından konfederatif bir muasır devletin imkânlarını aradığı halde vatani parçalandırmakla hükümlendirilmiş bir insanın macerası değildir: Zaman zaman, roman mevzularınınin hayâl hududunu aşan hareketler ve hâdiseler arasında, bugünün gerçek dertlerinin de nereden geldiğini, yarım yüz yıl evvelki olub bitenlerin içyüzünden önümüze itiveren ibretlerin geçit resmidir.

Elinizdeki kitabda, Sultan Hamid'in son yirmi yılı ile, 1908 - 1919 arasına ait son on bir yılın kavgalarını bulacaksınız. Ki, bu yıllar, İmparatorluğumuzun son hayat devresidir.

Hükümler ve neticeler, bilinen ve inanılanları rahatsız etse bile, hakikattirler. Bu netice de, tarihin kendi kendini müdafaası gibi, hakikatlerin en son dayanağının ve mesnedinin tecellisidir. Bu tecelliye hizmet edebilmiş olma inancı ve ümidi, kökleşmiş kanaatlerin önüne çıkabilme cesareti veriyor.

Cemal Kutay

Ocak 1964, Moda, İstanbul

Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği
Taha Toros Arşivi

* 0 0 1 6 1 5 0 4 0 0 0 1 *